

Bendrojo ir profesinio-pedagoginio lavinimo santykis pradžios mokyklos mokytojų rengimo įstaigų mokymo planuose 1918–1940 metais

Aušra Žemgulienė

Vilniaus pedagoginis universitetas

Įvadas

Vykdamas Lietuvos Respublikos (1918–1940 m.) švietimo reformą, buvo kuriama bei reformuojama ir mokytojų parengimo sistema. Tarpukario Lietuvos pradinio švietimo tyrinėtojai (M. Karčiauskienė, S. Kaubrys, J. Laužikas) mokytojų rengimą laikė viena iš svarbiausių švietimo reformos sėkmės sąlygų [1; p. 4–20].

Daugiausia mokytojų Nepriklausomos Lietuvos pradžios mokykloms parengė mokytojų seminarijos. 1935 metais, rengiantis reformai, įtvirtinusiai šešiametę pradžios mokyklą, iš visų 4498 pradžios mokyklų mokytojų 1505 – buvo baigę visą seminarijos kursą, o 1639 m. – baigę du seminarijos kursus arba jiems tolygų mokslą dvimečiuose pedagoginiuose kursuose [6; p. 164]. Šiuos skaičius išreiškus procentais, visą seminarijos išsilavinimą gavę mokytojai sudarytų 33,4 proc., o dvimečių pedagoginių kursų ar dviejų seminarijos kursų parengimą gavę mokytojai – 36,4 proc. visų mokytojų. Taigi 1935 metais 69,8 proc. visų pradžios mokyklų mokytojų (1935.01.01 duomenimis) buvo mokytojų seminarijų ugdytiniai.

Priklausomai nuo politinės, ekonominės, socialinės-kultūrinės krašto būklės, švietimo

reformos tendencijų ir poreikių bei pedagoginės minties plėtos pradžios mokyklų mokytojų rengimas kito ir tobulėjo. Dėl šių pokyčių buvo būtina įsteigti 1935 m. pedagoginį institutą.

Pradžios mokyklos mokytojų rengimo uždavinius ir kokybę 1918–1940 m. Lietuvos pedagoginė visuomenė aptarinėjo pedagoginėje spaudoje, mokytojų konferencijose bei Švietimo ministerijos rengtuose pasitarimuose. Mokytojų rengimo pokyčiai ir tendencijos matyti ir to meto mokytojų rengimo įstaigų mokymo planuose bei programose.

Iki 1922 m. mokytojų seminarijos išgyveno kūrimosi ir darbo krypties nustatymo laikotarpį, dirbo pagal laikinus mokymo planus ir programas [9; p. 11], kuriuose daugiausia dėmesio skirta bendrojo lavinimo dalykų, ypač lietuvių kalbos, mokymui.

Pradžios mokyklų mokytojų rengimas 1922–1935 m., greta pedagoginių kursų, veikusių iki 1927 m., koncentruojamas mokytojų seminarijose. Mokytojų rengimas derinamas su bendraisiais švietimo reformos principais bei pedagogikos mokslo naujovėmis. Vis daugiau dėmesio skiriama specialiajam pedagoginiam, metodiniam ir praktiniam mokytojų rengimui. Nuo 1925 m. pakeitus „Pradžios mokyklų įstatymą“ ryškėjo bendrojo ir specialiojo

liojo pedagoginio lavinimo požiūriu geriau parengtų mokytojų poreikis. 1929/30 m.m. mokytojų seminarijų pamokų lentelės pokyčiai rodo posūkį į didesnę dalykų specializaciją, mokymo metodikų išskyrimą į atskirus dalykus:

Išaugęs Lietuvos ekonominis, socialinis-kultūrinis ir pedagoginis lygis subrandino pradžios mokyklos mokytojų rengimo aukštojoje mokykloje idėją.

Šio straipsnio tikslas – pateikti bendrojo ir profesinio-pedagoginio pradžios mokyklos mokytojų rengimo santykio kaitos tendencijas Lietuvoje (1918–1940).

Tyrimo objektas – mokytojų seminarijų ir pedagoginio instituto mokymo planų pokyčiai bendrojo ir profesinio-pedagoginio mokytojų rengimo aspektu.

Tyrimo metodas – mokytojų seminarijų bei 1939 m. pedagoginio instituto mokymo planų analizė.

Suskaičiavome, kokią dalį iš visų dalykų skaičiaus užėmė pedagoginiai dalykai Lietuvos švietimo ministerijos patvirtintuose mokytojų seminarijų (1919–1935 m.) mokymo planuose. Greta bendrojo ir profesinio mokytojų rengimo santykio seminarijose, pateikime mokytojų instituto, 1939 m. (paskutinio, patobulinto) mokymo plano bendrojo ir profesinio rengimo santykį.

Apskaičiuodami dėstytojų dalykų santykį, remiamės 1919 m., 1922 m. ir 1929 m. Švietimo ministerijos patvirtintomis mokytojų seminarijų pamokų lentelėmis. Taip pat pateikiame duomenų iš Tauragės mokytojų seminarijos Pedagogų tarybos 1927 m. siūlyto „Mokytojų seminarijos projekto“. Manome, kad šis projektas turėjo įtakos toliau rengiant mokytojus. Nors projektas nebuvo įgyvendintas mokytojų seminarijose, tikėtina, kad jis turėjo įtakos mokytojų instituto koncepcijai bei mokymo planams.

Prie pedagoginių dalykų priskirsime psichologiją ir pedagogiką. Kadangi ankstesnėse mokymo programose žinios iš psichologijos, pedagogikos, pedagogikos istorijos bei logikos buvo sujungtos į vieną dalyką, tai šiuos dalykus įtrauksime į pedagoginių dalykų valandų skaičių ir iš vėlesnių mokymo planų, kuriuose šie dalykai išsiskyrė į atskiras disciplinas. Be to, prie pedagoginių dalykų priskirsime ir svarbią profesiniam mokytojų rengimui discipliną – pedagoginę praktiką.

Taigi prie pedagoginių dalykų skiriame 1) psichologiją, 2) pedagogiką, 3) pedagogikos istoriją, 4) logiką, 5) pedagoginę praktiką, taip pat vėliau į mokymo planus įtrauktas diferencijuotesnes pedagogikos mokslo šakas. Tai: 1) bendroji psichologija, 2) pedagoginė psichologija, 3) vaiko ir jaunuolio psichologija, 4) psichologijos seminaras, 5) psichologijos pratybos, 6) pedagogika ir didaktika, 7) pedagogikos seminaras, 8) didaktika, 9) eksperimentinė pedagogika, 10) naujosios pedagoginės srovės, 11) mokyklinė teisė ir administracija, 12) mokyklų įstatymai ir tvarkymas, 13) ikimokyklinis vaiko ugdymas, 14) įvairių valstybių švietimo organizavimas, 15) pedagoginės praktikos aptarimas.

Atskirai pateiksime pedagoginių dalykų valandų skaičių kartu su dalykų mokymo metodikų valandomis. Tačiau ne visuose mokymo planuose jos išskirtos į atskiras disciplinas. Tai ypač ryšku kalbamojo laikotarpio pradžioje, kai mokymo planų ir programų sudarymą veikė klasikinės pedagogikos (A. Dystervėgo, K. D. Ušinskio) idėjos, rekomendavusios metodikos mokyti kartu su dalyku. Vėliau, didėjant „naujųjų“ pedagoginių srovių įtakai bei sekant Vakarų Europos mokytojų rengimo įstaigų pavyzdžiu, disciplinos vis labiau specializuojamos, diferencijuojamos, išskiriamos. Taigi tikslaus dalykų mokymo metodikų valandų skaičiaus pateikti negalima. Be to, net

ir tuose mokymo planuose, kuriuose mokymo metodikos suskirstytos į atskirus dalykus, atskirai mokyti numatoma ne visų dalykų metodikų.

Skaičiuodami tiek visą, tiek pedagoginių dalykų valandų skaičių per savaitę, rėmėmės skirtingais mokymo planais, todėl kiekvieną – reikia atitinkamai paaiškinti.

A) Švietimo ministro J. Tūbelio 1919 m. patvirtinta „Pamokų lentelė, parengta šešiaklasėms mokytojų seminarijoms“ [5; p. 31]. Šiame mokymo plane numatyta laubiau bendrojo lavinimo pobūdžio kursas parengiamosiose klasėse ir keturių mokslo metų seminarijos kursas. Visas valandų skaičius per savaitę buvo 2,34. Kadangi parengiamosiose klasėse pedagoginiai dalykai nebuvo dėstomi, pateiksime tik seminarijos kursui skirtą visą valandų skaičių per savaitę, t. y. 159 val. Pedagoginėms disciplinoms (psichologijai, pedagogikai – 12 val. ir praktikai mokykloje – 6 val.) visiems keturiems kursams skiriama 18 val. per savaitę. Tai sudarė 11,3 proc. viso savaitinio krūvio. Dalykų mokymo metodikos atskirai neišskirtos.

B) Mokytojų seminarijų direktorių suvažiavime 1922.01.03 svarstyta, o 1922.01.22 Švietimo ministerijos patvirtinta pamokų lentelė mokytojų seminarijoms [7; p. 453]. Šis mokymo planas atspindi didėjantį „naujųjų“ pedagoginių srovių poveikį mokytojų rengimui: įtraukta naujų praktinių dalykų, rekomenduota dirbti „darbo“ ir „veiklos“ principais. Visas seminarijos 4 kursų valandų skaičius per savaitę – 144 val. Pedagoginiai dalykai (psichologija, pedagogika, logika – 11 val. ir pedagoginė praktika – 6 val.) sudarė 17 val. per savaitę, arba 11,8 proc. viso savaitinio krūvio. Kaip atskiri dalykai, išskirta matematikos metodika – 2 sav. val. ir gamtos mokslo metodika – 1 sav. val. istorija ir jos metodika (7 sav. val.), dėstytos kartu.

C) Tauragės mokytojų seminarijos Pedagogų tarybos Švietimo ministerijai siūlyto „Mokytojų seminarijos projekto“ (1927.05.28.) pamokų lentelė [8; p. 36] rodo, kad šios seminarijos pedagogų lygis metodiniu-pedagoginiu požiūriu prašoko ir Švietimo ministeriją. Projektas numatė į seminarijas priimti tik asmenis, baigusius šešias aukštesniosios mokyklos klases. Dveji pirmi seminarijos studijų metai būtų skiriami gimnazijos kursui baigti, o kiti dveji metai – specializacijai pedagoginiams dalykams. Visas valandų skaičius projekte – 138 val. per savaitę. Pedagoginiams dalykams (*bendrajai psichologijai* – 3 val., *pedagoginei psichologijai* – 2 val., *pedagogikai ir didaktikai* – 2 val., *eksperimentinei pedagogikai* – 2 val., *pedagogikos istorijai* – 8 val., *mokyklų įstatymams ir tvarkymui* – 2 val., *ikimokykliniam vaiko auklėjimui* – 2 val., *įvairių valstybių švietimo organizavimui* – 1 val., *logikai* – 1 val., *pedagoginei praktikai* – 7 val., iš viso skiriama 30 per savaitę, t. y. 20 proc. viso savaitinio krūvio. Kaip atskiri dalykai numatomi dėstyti *lietuvių kl. metodika* – 3 val., *matematikos metodika* – 4 val., *geografijos ir krašto mokslo metodika* – 5 val., *gamtos mokslo metodika* – 1 val., *dailyraščio metodika* – 1 val. (iš viso – 14 val.). *Tikyba ir jos metodika, istorija ir jos metodika* – sujungtos.

D) Laikinoji 1929/30 m.m. pamokų lentelė mokytojų seminarijoms (patvirtinta Švietimo ministro K. Šakenio ir Pradžios mokslo tarėjo J. Vokietaičio) [3; p. 27] rodo bandymus suvienodinti mokytojų seminarijų ir aukštesniųjų mokyklų mokymo planus bei programas. Nuo 1927 m. prasidėjęs privalomo pradinio mokymo įgyvendinimo procesas išryškino mokytojų parengimo bei bendrojo ir profesinio lavinimo požiūriu parengtų mokytojų trūkumus.

Mokytojų seminarijų 1929 m. mokymo plane daugiau bendrojo lavinimo dalykų, o nuo dalykų atskiriamos jų mokymo metodikos. Da-

lykų mokymo metodikų atskyrimas paaiškina gana mažą pedagoginių dalykų valandų skaičių. Iš viso buvo 144 val. per savaitę. Pedagoginiai dalykai (*psichologija* – 3 val., *pedagogika* – 3 val., *logika* – 1 val., *pedagogikos istorija* – 3 val., *pedagoginė praktika* – 5 val.) sudarė 15 val. viso krūvio, arba 10,4 proc. Atskirai dėstyta *tikybės metodika* – 1 val., *lietuvių kl. metodika* – 2 val., *aritmikos metodika* – 2 val., *kraštotyros metodika (istorija, geografija, gamta)* – 2 val., *paišybos metodika* – 1 val., *kūno kultūros metodika* – 1 val. Dalykų mokymo metodikos sudarė 10 sav. val. Dailystis ir jo mokymo metodika dėstyti kartu.

E) Klaipėdos pedagoginio instituto, perkelta į Panevėžį, 1939 m. mokymo planas [2; p. 18–19] rodo pradžios mokyklos mokytojų rengimo posūkį į Vakarų mokytojų rengimo patirtį. Institute susibūrė žymesni pradinio mokymo specialistai, buvo leidžiami mokslo darbai, dėstomos naujausios pasaulinės pedagogikos teorijos. 1935 m. patvirtintas instituto mokymo planas buvo keičiamas 1937 m., 1938 m. ir 1939 m. Paskutinis planas rodo bandymus mokytojų rengimą labiau pedagogizuoti, derinti privalomus ir pasirenkamus dalykus, teorinius ir praktinius užsiėmimus. Numatytas daug pedagoginių dalykų ir atskirai tų dalykų metodikos.

Šie požymiai rodo šio mokymo plano ir anksčiau minėto Tauragės mokytojų seminarijos Pedagogų tarybos 1927 m. projekto sąsają. Į pedagoginį institutą buvo priimami su mažomis išimtimis asmenys, baigę vidurinę mokyklą. Todėl šioje įstaigoje, kaip ir Tauragės projekte, daugiausia dėmesio skiriama profesiniam-pedagoginiam rengimui bei dalykams, dedantiems tam pagrindus.

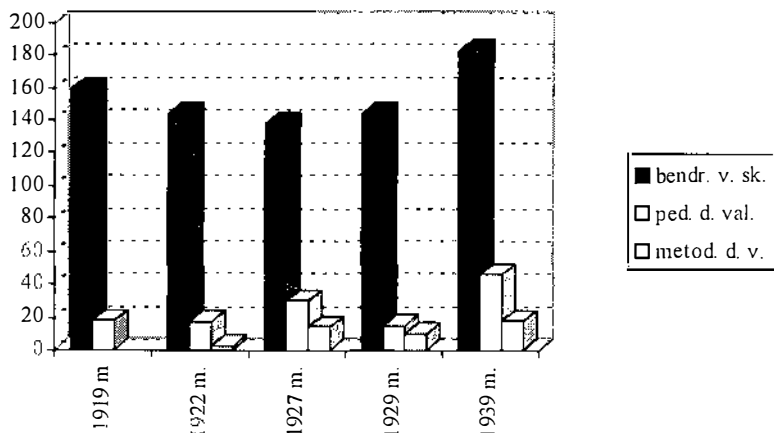
Tauragės projekto įtaką pedagoginio instituto mokymo planų kitimui patvirtina ir žymaus pedagogo M. Mačernio asmenybės po-

veikis šioms mokytojų rengimo įstaigoms. Jis 1923–1935 m. dirbęs Tauragės mokytojų seminarijos direktoriumi, nuo 1935 m. buvo pakviestas Klaipėdos pedagoginio instituto inspektoriumi, o 1937–1940 m. dirbo pedagoginio instituto direktoriumi. Pedagogas gerai išmanė tiek Vakarų pedagogikos tendencijas, tiek Lietuvos mokyklos didaktines problemas. Manome, kad reikšmingų Lietuvai švietimo įstaigų vadovas ir išsamaus didaktinio darbo „Veiklos mokyklos didaktika“ [4] autorius, buvo vienas iš mokytojų rengimo tobulinimo iniciatorių.

Pedagoginio instituto mokymo plane 1939 m. per keturis mokymosi semestrus numatytos 183 valandos per savaitę. Pedagoginiai dalykai (*bendroji psichologija* – 4 val., *vaiko ir jaunuolio psichologija* – 4 val., *psichologijos seminaras* – 2 val., *psichologijos pratybos* – 2 val., *pedagogika* – 5 val., *pedagogikos seminaras* – 2 val., *pedagogikos istorija* – 3 val., *naujosios pedagoginės srovės* – 2 val., *didaktika* – 5 val., *mokyklinė teisė ir administracija* – 1 val., *mokyklinė praktika* – 10 val., *mokyklinės praktikos aptarimas* – 6 val.) sudarė 46 val., arba 25,1 proc. viso savaitinio krūvio. Atskirai buvo mokoma *lietuvių kalbos metodikos* – 4 val., *skaičiavimo ir geometrijos metodikos* – 4 val., *tėvynės pažinimo, geografijos ir istorijos metodikos* – 2 val., *fizinio auklėjimo metodikos* – 2 val., *katalikų tikybės metodikos* – 3 val., ir *evangelikų tikybės metodikos* – 3 val. Viso metodikoms buvo skirta 18 sav. val. Be to, kartu su mokomaisiais dalykais mokyta dainavimo, piešimo, rankų darbų metodikos.

Bendrojo ir profesinio-pedagoginio rengimo santykio mažėjimą mokytojų rengimo įstaigų mokymo planuose galima pavaizduoti grafiškai. Surašius anksčiau minėtus duomenis į lentelę, gautume tokį bendrojo ir profesinio-pedagoginio mokytojų rengimo santykį:

<i>Mok. plan.</i>	<i>Bendr. val.</i>	<i>Ped. d. val.</i>	<i>Metod. d. v.</i>
A-1919 m.	159	18	-
B-4922 m.	144	17	3
C-1927 m.	138	30	14
D-1929 m.	144	15	10
E-1939 m.	183	46	18

Taip grafike atrodytų bendrojo ir profesinio pedagoginio rengimo santykis be dalykų mokymo metodikų.

Jeigu dalykų mokymo metodikų (atskirai išskirtų) valandas pridėtume prie pedagoginio parengimo valandų, grafikas pasikeistų.

Išvados

1. Dėl susidariusios sudėtingos švietimo būklės nepriklausomos Lietuvos valstybės gyvavimo pradžioje mokytojų seminarijos daugiausia dėmesio skyrė bendrajam lavinimui (ypač lietuvių kalbos mokymui). Dėl to nukentėjo profesinis-pedagoginis būsimųjų mokytojų rengimas.

2. Daugiau dėmesio profesiniam-pedagoginiam mokytojų parengimui skiriama nuo 1922 m., kai seminarijose įvedama daugiau praktinių disciplinų, dalykų mokymo progra-

mose numatoma žinių ir iš jų mokymo metodikų. Pedagoginio rengimo atžvilgiu ypač originalus buvo Tauragės mokytojų seminarijos pedagogų 1927 m. siūlytas Mokytojų seminarijos projektas. Vėliau seminarijų mokomieji dalykai vis labiau diferencijuojami kaip atskiri dalykai, nuo dalykų atsiskiriamos jų mokymo metodikos. Tai ypač išryškėja 1929/30 m.m. seminarijų pamokų lentelėje.

3. Profesinis-pedagoginis mokytojų rengimas gerokai padidėjo kalbamojo laikotarpio pabaigoje, kai Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla jau laidavo pakankamą bendrąjį mokleivių lavinimą. Įkūrus Klaipėdos pedagoginį institutą 1935 m., pradžios mokyklos mokytojų rengimas labiau pedagogizuojamas. Patobulintas 1939 m. instituto mokymo planas bendrojo ir specialiojo pedagoginio parengimo santykiu artimas 1927-ųjų Mokytojų seminarijos projektui.

LITERATŪRA

1. Karčiauskienė M. Mokytojo problema Lietuvoje (1918–1940) // Acta paedagogica Vilnensia. Vilnius, 1993.
2. Kavaliūnas A. Pedagoginis institutas 1935–1940 metais. Vilnius, 1993.
3. Laikinoji 1929/30 m.m. pamokų lentelė mokytojų seminarijoms ir 1929.09.25. Švietimo ministro bei Pradžios Mokslo tarėjo raštas Nr. 195. LCVA, f. 391, ap. 3, b. 1816.
4. Mačernis M. Veiklos mokyklos didaktika // Pedagoginis metraštis. 1938–1939. 1–2-sąs.
5. Pamokų lentelė parengta šešiaklasėms mokytojų seminarijoms // Švietimo darbas. 1919. Nr. 1.
6. Pradžios mokyklos 1935.01.01 // Tautos mokykla, 1935. Nr. 7.
7. Švietimo ministerijos patvirtinta pamokų lentelė mokytojų seminarijoms // Švietimo darbas. 1922. Nr. 3–6.
8. Tauragės mokytojų seminarijos apyskaita 1927 metams. LCVA, f. 391, ap. 3, b. 1191.
9. Žemguliencė A. Lietuvos pradžios mokyklų mokytojų rengimo sistemos struktūra ir raidos tendencijos 1918–1935 m. / Pradinės mokyklos mokytojų rengimas (Respublikinės konferencijos medžiaga). Vilnius, 1999.

INTERCOURSE OF GENERAL AND PROFESSIONAL-PEDAGOGIC EDUCATION TRAINING IN TEACHING PLANS OF PRIMARY SCHOOL TEACHER TRAINING INSTITUTIONS 1918–1940

Aušra Žemguliencė

Summary

The article reveals changes in intercourse of general and pedagogical training at primary school teachers training institutions 1918–1940.

Teaching plans of teachersseminaries of 1919, 1922 and 1929 approved by Lithuanian Education Ministry were used to ascertain the intercourse, alongside

with data from „Teachers Seminary Project“ proposed by Taurage Teachers Seminary in 1927.

Evident turning to teachers training pedagogization reflected in the afore mentioned project is close to teachers institute conception and the latest 1939 year teaching plan of Pedagogical Institute.